

Ivana FIALOVÁ

Úradnícky aparát na cisárskych panstvách Holíč a Šaštín v druhej polovici 18. storočia

Abstract: *The study deals with the mode of operation of the imperial estates of Holíč and Šaštín in the second half of the 18th century. It focuses on the composition of the administration of both the estates and details individual clerks' competences, their duties as well as their rewards for their service.*

Key words: *18 century – the Habsburgs – feudal estate – Holíč – Šaštín – officers – salaries*

Panstvá Holíč a Šaštín, rozprestierajúce sa v strednej a severnej časti Záhoria, sa v priebehu prvej polovice 18. storočia stali rodinnými majetkami cisársko-kráľovskej rodiny Habsburgovcov. Od posledného mužského potomka šľachtického rodu Coborovcov, ktorá bola predchádzajúcim majiteľom týchto panstiev, od Jozefa Cobora, ich odkúpil František Štefan Lotrinský.¹ Preberanie panstiev bolo zložitým a dlhotrvajúcim procesom. Už v roku 1736 osobitný splnomocnenec F. Š. Lotrinského František Jozef de Toussaint² prevzal niektoré časti týchto majetkov do držby svojho pána, ale k definitívnemu prevzatiu oboch panstiev prišlo až 30. januára 1749.³ V tomto čase patrilo k Šaštínskemu panstvu 12 sídiel, a to mestečko Šaštín a dediny Borský Peter, Borský Mikuláš, Brodské, Čáry, Dojč, Koválov, Kuklov, Kúty, Smolinské, Stráže a Štefanov. Admini-

1 Jeho najnovšiu biografiu napísala Renate Zedinger. Renate ZEDINGER, *Franz Stephan von Lothringen (1708–1765)*, Wien 2008, 375 s.

2 František Jozef de Toussaint bol tajným kabinetným sekretárom a finančným radcom Františka Štefana Lotrinského. Renate ZEDINGER, *Franz Stephan von Lothringen und sein Kreis unter besonderer Berücksichtigung der Tätigkeiten im Gebiet der heutigen Slowakai*, in: Zlatá a strieborná cesta Františka Štefana Lotrinského po stredoslovenských bankských mestách, Banská Štiavnica 2001, s. 21. Životnej dráhe Františka Jozefa Toussainta sa venovala tiež R. Zedinger. Renate ZEDINGER, *Les Lorrains à la Cour de Vienne. Innovations culturelles, économiques et scientifiques (1745–1765)*, Lotharingia 9, 1999, s. 121–136. Keď v roku 1762 František Jozef Toussaint po dlhotrvajúcej ťažkej chorobe zomrel, nariadili z Viedne oznámiť túto smutnú správu na celom území Šaštínského panstva. Slovenský národný archív Bratislava (ďalej len SNA Bratislava), Panstvo Šaštín, inv. č. 273, šk. 3.

3 Skutočný finančný obnos zaplatený za obe panstvá nie je presne známy. Ako kúpna cena sa v neskoršom výkaze ročných výnosov uvádzal za panstvo Holíč 1 192 979 zl 40 gr a za panstvo Šaštín s Borským Mikulášom, Borským Petrom a Kuklovom 844 802 zl 10 gr. Hans Leo MIKOLETZKY, *Holics und Sassin, die beiden Mustergüter des Kaisers Franz I. Stephan*, Mitteilungen des österreichischen Stasarchiv 14, 1961, s. 192–193.

stratívne panstvo spadalo do obvodu dvoch stolíc, do Nitrianskej a Bratislavskej stolice.⁴ Dediny Borský Mikuláš, Borský Peter a Kuklov, ktoré boli pôvodne súčasťou panstva Ostrý Kameň, patrili do Bratislavskej stolice, ostatných deväť sídiel do Nitrianskej. Panstvo Holíč tvorili mestečká Holíč, Gbely a Radošovce a 14 dedín: Kátov, Kopčany, Letničie, Lopašov, Močidlany, Oreské, Petrova Ves, Radimov, Trnovec, Unín, Vidovany, Vieska, Vlčkovany a Vrádište. Celé Holíčske panstvo administratívne spadalo do obvodu Nitrianskej stolice. Celková rozloha oboch panstiev sa pohybovala okolo 500 štvorcových kilometrov, rozsah panskej pôdy tvoril necelú polovicu výmery (23 700 hektárov).⁵

Panstvá Holíč a Šaštín poskytli cisárovi priestor na uskutočňovanie teoretických poznatkov z oblasti hospodárstva v praxi. Boli tu zavedené mnohé reformy a inovácie, ktoré pozdvihli zanedbané a zadlžené majetky a spravili z nich efektívne fungujúce hospodárske celky.⁶ O dôležitosti, ktorú obom panstvám pripisoval František Štefan, svedčí tá skutočnosť, že ich výslovne spomenul vo svojom testamente spísanom v roku 1751, pričom nepovažoval za potrebné v dodatkoch dopísať ďalšie majetky, ktoré nadobudol do svojej smrti v roku 1765.⁷ Cisár si bol dobre vedomý, že ekonomické výsledky dosiahnuté na oboch panstvách by mohli byť dobrým základom pre zaopatrenie jeho rodiny, trval preto na ich nepredajnosti. Panstvá Holíč a Šaštín ostali vo vlastníctve Habsburgovcov až do ich konfiškácie Československou republikou v roku 1921.⁸

Po prechode panstiev Holíč a Šaštín do rúk cisársko-kráľovskej rodiny boli obe panstvá zaradené do centrálnej správy cisárskych majetkov, ktorej hlavným orgánom bolo v 18. storočí riaditeľstvo cisárskych majetkov vo Viedni. Jemu podliehali aj iné habsburské panstvá na Morave a v Rakúsku.⁹ Vývoj správy oboch panstiev bol počas celej druhej polovice 18. storočia úzko prepojený, preto je v niektorých rokoch ťažké určiť, do akej miery boli tieto hospodárske celky v oblasti administratívy samostatné. V roku 1764 boli dokonca obe panstvá spojené do jedného administratívneho celku a podriadené Hlavné-

4 K tomuto rozdeleniu Záhoria prišlo v priebehu formovania organizačnej štruktúry Uhorského kráľovstva ešte v stredoveku. Záhorie patrilo do Moravského kniežatstva a súčasťou územia Slovenska sa stalo potom, keď sa ustálila hranica Uhorska na rieke Morava. Nebolo ho možné priradiť k Bratislavskej stolici, pretože by sa z nej stal nezvládnuteľný celok. Prikročilo sa teda k umelému rozdeleniu Záhoria medzi Bratislavskú a Nitriansku stolicu. Vincent SEDLÁK, *Zrod Nitrianskej župy*, in: Nitra v slovenských dejinách, Martin 2002, s. 160–164.

5 Ivan MRVA, *Panstvá Holíč a Šaštín vo vlastníctve F. Š. Lotrinského (Od hospodárskeho rozvratu k ekonomickej prosperite)*, in: Zlatá a strieborná cesta, s. 80.

6 Dejinám Šaštínskeho panstva sa venujeme vo svojej dizertačnej práci. Ivana Fialová, *Šaštínske panstvo ako cisársko-kráľovský majetok v druhej polovici 18. a na začiatku 19. storočia* (rkp.), Trnava 2009.

7 H. L. MIKOLETZKY, *Holics und Sassin*, s. 190–191.

8 R. ZEDINGER, *Franz Stephan von Lothringen*, s. 227.

9 Išlo o moravské panstvá Hodonín a Pavlovice a panstvá v Rakúsku: Schlosshof, Eckartschau, Essling, Mannersdorf, Leiben, Pöggstall, Oberanna, Gutenbrun, Laxenburg a Jösendorf. František SEDLÁK – Juraj ŽUDEL – František PALKO, *Sprievodca po archívnych fondoch*, 1, Bratislava 1964, s. 274.

mu hospodárskemu úradu („*Wirtschafts Oberamt*“), ktorého sídlo bolo spočiatku v Strážach, neskôr v Gbeloch a od roku 1780 v Holíči.¹⁰ Na jeho čele stál tzv. „*Oberamtmann*“.¹¹ Tento úrad bol zrušený v roku 1787, keď prišlo k reorganizácii oboch panstiev, počas ktorej bol pre každé panstvo zriadený samostatný úrad správcu. Okrem toho od konca 18. storočia začali vznikať v organizačnej štruktúre správy cisárskych majetkov nižšie zložky centrálnej, resp. oblastnej správy panstiev, ktorými boli inšpektoráty. Tým podliehali správy panstiev v určitej geografickej oblasti. Pre správy panstiev Holíč, Šaštín, Hodonín a Pavlovice bol zriadený inšpektorát v Holíči, ktorý sa neskôr presídlil do Hodonína.¹² Zriaďovanie inšpektorátov nebolo len špecifikom správy cisárskych majetkov, na sklonku 18. storočia môžeme pozorovať ich vznik aj na iných panstvách, a to nielen na Slovensku, resp. v Uhorsku, ale i v susedných Čechách a na Morave. Cieľom vlastníkov panstiev bolo týmto spôsobom zintenzívniť kontrolu nad svojimi majetkami, podrobiť úradníkov priamejšiemu dozoru a zefektívniť komunikáciu medzi úradníkmi a zemepánom, resp. ústrednou správou. Ako príklad možno uviesť, že v roku 1799 zriadil Štefan II. Ilešházi pre svoje panstvá inšpektorát so sídlom v Dubnici¹³, v roku 1787 knieža Alojz I. Jozef Lichtenštajn ustanovil inšpektoráty nad svojimi rozsiahlymi majetkami v Čechách a na Morave.¹⁴

Personálne obsadenie hlavných hospodárskych úradov na panstvách Holíč a Šaštín v druhej polovici 18. storočia

V našom príspevku sa pokúsime o rekonštrukciu správy panstiev Holíč a Šaštín v rokoch 1749–1800, pričom sa sústredíme na vybraných vyšších úradníkov, ktorí stáli na čele

10 I. MRVA, *Panstvá Holíč a Šaštín*, s. 81, 88.

11 S týmto termínom označujúcim hlavného úradníka správy feudálneho panstva sme sa na iných domíniách na území Slovenska doposiaľ nestretli. Paralelu by sme mohli hľadať v susedných Čechách, kde je typickejšie používanie tohto pomenovania, a to predovšetkým od polovice 18. storočia. Táto skutočnosť súvisela s nariadením cisárovnej Márie Terézie z roku 1749, ktorým vyhradila titul hajtmana (s výnimkou najvyšších verejnosprávnych úradníkov) len vojenským dôstojníkom a predstavený panstva, nositeľ tzv. patrimonialnej správy, mal v nasledujúcom období titul hlavný úradník alebo len úradník, či pán hlavný (Herr Oberamtmann, Herr Amtmann). Pozri: Jindřich OBRŠLÍK, *Správa a ekonomika břeclavského panství a velkostatku od poloviny 18. století do roku 1848*, Jižní Morava 39, 2003, s. 21.

12 František SEDLÁK, *K základným otázkam archívnych fondov rodov a panstiev II. časť*, Slovenská archivistika 1, 1966, s. 207.

13 Juraj FOJTÍK, *Vývoj hospodárskej správy a účtovného systému na Trenčianskom panstve v 17. – 19. storočí*, Agrikultúra 6, 1967, s. 212.

14 Bližšie pozri: J. OBRŠLÍK, *Správa a ekonomika břeclavského panství*, s. 23.

jednotlivých hospodárskych úradov. Najvyšším úradníkom na oboch panstvách bol počas celého sledovaného obdobia správca, s výnimkou spomenutej existencie „Hlavného hospodárskeho úradu“. Jemu patrilo hlavný dozor, riadenie, organizovanie hospodárenia a právna ochrana panstva. Medzi popredných úradníkov patrilo ďalej pokladník, ktorý evidoval všetky peňažné príjmy a výdavky panstva a viedol o nich finančné účty. Oblasť živočíšnej výroby spadala do kompetencie polkorába, ktorý sa staral o chov jednotlivých druhov hospodárskych zvierat v panských majeroch a ovčiarniach, o pasienky a lúky a zároveň kontroloval aj stav panských budov a podnikov. O obilnú produkciu na panstvách sa staral obilník, ktorý opatroval obilné sýpkky, stodoly, obilné jamy, dozeral spolu s ostatnými úradníkmi na priebeh poľnohospodárskych prác, na používanie správnych poľnohospodárskych mier, na zvoz obilia z polí, vydával obilie alebo iné plodiny na rôzne účely, o čom tiež viedol starostlivé záznamy. V druhej polovici 18. storočia sa zvýšená pozornosť začala venovať lesom a ich ochrane, čo sa prejavilo vydaním tereziánskeho lesného poriadku v roku 1769. S tým súvisel aj vznik lesných úradov na panstvách a vývoj niektorých funkcií lesníckeho personálu (napr. lesný inšpektor, lesník, polesný, na niektorých panstvách však zamestnávali lesnícky personál už v predchádzajúcom období).¹⁵ Do kompetencie lesníckeho personálu patrila starostlivosť o lesné porasty, o lesnú zver, ako aj usporadúvanie poľovačiek. Na čele lesníckeho personálu stál na panstvách Holíč a Šaštín hlavný lesník, táto funkcia bola spoločná pre obe panstvá počas celého sledovaného obdobia. Podobnú štruktúru správy môžeme v druhej polovici 18. storočia pozorovať aj na iných feudálnych panstvách na Slovensku, napr. na Trenčianskom panstve Ilešháziocov¹⁶ alebo Bojnicksom panstve Pálfiocov.¹⁷ Treba však upozorniť aj na to, že v administratíve oboch cisárskych panstiev sa za Habsburgovcov uplatňovali rakúske a české vzory, a to najmä na nižšej úrovni správy. Panstvá neboli členené na dištrikty, do kompetencie dvorského spadala len bezprostredná správa majera. Ostatnú agendu, ktorá patrila do výkonu tejto funkcie, vykonávali na Holíčskom a Šaštínskom panstve tzv. panskí fojti, ustanovení pre každú dedinu.¹⁸ Práve v ich existencii môžeme badať výrazný vplyv západných, hlavne českých vzorov.¹⁹

15 Bližšie pozri: František SEDLÁK, *Návrh vývinu správy feudálnych panstiev na Slovensku od polovice 16. do polovice 19. storočia*, Historické štúdie 10, 1965, s. 59–82.

16 J. FOJTÍK, *Vývoj hospodárskej správy*, s. 211.

17 Monika KOTIANOVÁ, *Inštrukcia pre provizora Bojnického panstva z polovice 18. storočia*, Studia Historica Tyrnaviensia 3, 2003, s. 288–289.

18 František SEDLÁK – Marta MELNÍKOVÁ, *Rod Habsburg. Cisárske panstvo Šaštín (1643) 1728–1918*, Inventár, Bratislava 1975, s. 4.

19 Marta MELNÍKOVÁ, *Správa poddanských obcí a jej písomnosti v období neskorého feudalizmu*, Slovenská archivistika 22, 1987, č. 1, s. 74.

Personálne obsadenie hospodárskych úradov na oboch panstvách sme rekonštruovali na základe údajov účtovných materiálov a rôznych správ zasielaných riaditeľstvu cisárskych majetkov do Viedne. Doposiaľ sú však naše poznatky o konkrétnych osobách úradníkov v niektorých rokoch medzerovité. Keďže sa úradníci v priebehu druhej polovice 18. storočia na jednotlivých postoch často menili, pre lepšiu prehľadnosť uvádzame obsadenie hospodárskych úradov na panstvách Holíč a Šaštín v tabuľkách č. 1a – 1e.

Tabuľka č. 1a – 1e: Obsadenie hospodárskych úradov na panstvách Holíč a Šaštín v rokoch 1749–1800

1a

Správca Holíč	Správca Šaštín
Jakub Kovačič (1749–1750)	František Pacovský (1751–1762)
František Pacovský (1751–1753, 1756–1774)	Václav Smejkal (1765–1766)
Juraj Fridrich Prokeš (1754–1755)	
Ján Giersig (hlavný úradník, 1775–1778)	
Augustín Križan (hlavný úradník, 1780–1782)	
Michael Eberl (hlavný úradník, 1783)	
Matej Pekarek (hlavný úradník, 1784–1786)	
Izidor Jozef Theyer (1787–1789)	Matej Kraupa (1787–1800)
Jozef Adalbert Ast (1790–1800)	
Ján Gallina (1800)	

1b

Pokladník Holíč	Pokladník Šaštín
Ignác Krebs (1749–1760)	Ignác Krebs (1751–1756)
Ján Michal Nechuta (1762–1767)	Ján LeDuc (1762–1774)
Augustín Križan (1769–1780)	
Leopold Prandstetter (1780–1784)	
Anton Weissenbeck (1784–1787)	
Jozef Adalbert Ast (1788–1789)	
Anton Biehalek (1790–1800)	

1c

Polkoráb Holíč	Polkoráb Šaštín
Karol Benedikt Dworžák (1750–1757)	Juraj Strženek (1756–1767)
Anton Jozef Zailler (1760–1761)	František Karol Tománek (1768–1772)
František Anton Vietorin (1761–1763)	Václav Michal Holásek (1773–1775)
Michael Eberl (1764–1780)	Izidor Jozef Štajer (1776–1782)
Ján Gallina (1781–1787)	
Karol Minárik (1787)	
Jozef Jakub Pokorný (1788–1798)	

1d

Obilník Holíč	Obilník Šaštín
Rupprecht (1749–1757)	Rupprecht (1749–1753)
Ján Strzenek (1757–1761)	Ján František Jünger (1754–1757)
Augustín Križan (1762–1767)	Augustín Križan (1758–1761)
polkoráb Michael Eberl (1771–1777)	Ján František Jünger (1766)
Ján Fuch (1778–1784)	František Friedel (1767)
F. Grettler (1784–1787)	polkoráb František Karol Tománek (1768–1774)
Anton Biehalek (1787–1789)	Izidor Jozef Štajer (1782)
Jozef Funk (1790–1798)	
Haack (1799–1800)	

1e

Hlavný lesník
Schubert (1750)
Ján Krátky (1781–1800)

Z údajov v tabuľkách vyplýva, že v prvých rokoch po definitívnom prebratí panstiev Holíč a Šaštín do rúk cisára boli tieto administratívne úzko prepojené, a to prostredníctvom osoby správcu, pokladníka a tiež obilníka. Súviselo to zrejme s potrebou konsolidácie pomerov na novozískaných panstvách a tiež s nutnosťou vybudovať nový úradnícky aparát, ktorý by zvládol účinne riadiť jednotlivé úseky hospodárstva. Úradníci boli počas svojej služby poverovaní rôznymi funkciami nielen v rámci jedného konkrétneho panstva. Bolo obvyklou praxou, že do úradníckeho aparátu Šaštínskeho panstva boli často dosadzovaní aj úradníci z panstva Holíč a naopak, v tomto smere sa potvrdilo aj úzke prepojenie s moravskými panstvami Hodonín a Pavlovice. Ako príklad výmeny úradníkov medzi panstvami Holíč a Šaštín môže slúžiť Augustín Križan, ktorý pôsobil najprv ako strážca izieb v kaštieli Belveder v Strážach na panstve Šaštín, v rokoch 1758–1761 ako obilník na panstve Šaštín, minimálne v rokoch 1762–1767 zastával rovnakú funkciu na panstve Holíč, kde v nasledujúcom období rokov 1769–1780 pôsobil vo funkcii pokladníka. Najvyšší post hlavného úradníka (spoločný pre obe panstvá) dosiahol v priebehu roku 1780 a zotrval na tejto pozícii do roku 1782. Pri jeho osobe tiež môžeme pozorovať kariérny postup až do najvyššej úradníckej pozície.

Bližšie personálne údaje o osobách jednotlivých úradníkov nám poskytujú služobnostné tabuľky, ktoré sa však pre skúmané panstvá zachovali až z 19. storočia. Obsahujú údaje o mieste narodenia, o veku (v čase vyhotovenia tabuľky), o vzdelaní (neplatí to však pri každej tabuľke) a jazykových znalostiach, zachytávajú tiež kariérny postup úradníkov. Niektoré údaje z nich možno použiť retrospektívne pre 18. storočie. Napr. o postave Antona Biehalka, pokladníka na panstve Holíč z konca 18. storočia, uvádza služobnostná

tabuľka z 20. júla 1807 nasledujúce informácie: v čase jej vyhotovenia mal Biehalek 46 rokov, narodil sa teda pravdepodobne v roku 1761, a to v Šebetove v olomouckom okrese. Od októbra 1783 do októbra 1784 pôsobil ako vedúci účtov pivovaru v Kopčanoch, od novembra 1784 do marca 1787 pracoval vo viedenskej učtárni, od apríla 1787 do apríla 1790 ako obilník v Holíči a od mája 1790 sa stal pokladníkom na tomto panstve.²⁰ Podrobnejšie informácie máme ešte o hlavnom lesníkovi Jánovi Krátkom, ktorý sa narodil v Křinci v Čechách asi v roku 1740. Pracoval štyri roky ako lesník na panstve Šaštín, potom dva roky ako revírny lesník v Kútoch na tom istom panstve, dvanásť rokov ako hlavný lesník na panstve Eckartsau a od 1. januára 1781 sa stal hlavným lesníkom pre panstvá Holíč a Šaštín.²¹ Podobné údaje o ďalších úradníkoch uvedených v tabuľke sa nám zatiaľ nepodarilo pri archívnom výskume objaviť, avšak, ak by sme hľadali paralely s nasledujúcim vývojom v prvej polovici 19. storočia, dalo by sa teoreticky predpokladať, že väčšia časť týchto úradníkov nepochádzala z domáceho prostredia, ale zo západnej časti monarchie, teda z Českých dedičných krajín a z Rakúska. Považujeme to za špecifikum týchto dvoch slovenských panstiev. Totiž, z prvej polovice 19. storočia máme údaje o mieste narodenia 24 úradníkov Holíčskeho panstva, a len pri 6 z nich môžeme konštatovať, že pochádzali z domáceho slovenského prostredia (z nich iba 3 z územia samotného panstva Holíč). Ostatných 18 úradníkov sa narodilo v niektorej z Českých dedičných krajín alebo na území Rakúska. Jedným z dôvodov tohto stavu mohla byť geografická blízkosť panstiev Holíč a Šaštín k susednej Morave a tiež k Rakúsku, ako aj fakt, že všetky ostatné rodné majetky Habsburgovcov ležali v západnej časti monarchie a je preto možné sa domnievať, že práve v ich správe získavali neskorší úradníci Holíčskeho a Šaštínskeho panstva svoje prvé pracovné skúsenosti. Našu domnienku však potvrdí, príp. vyvráti až ďalší výskum. Pre porovnanie môžeme uviesť, že na iných panstvách, ležiacich na území Slovenska, sa uplatňovali predovšetkým úradníci pochádzajúci z domáceho prostredia, napr. na Hrádocko-likavskom panstve, ktoré patrilo kráľovskej komore, pôsobili v úradníckych funkciách najmä zemanovia z Liptova, príp. okolitých stolíc.²²

Na panstvách Holíč a Šaštín boli založené jedny z prvých manufaktúr na území Slovenska. Konkrétne išlo o manufaktúru na výrobu kartúnu v Šaštíne, ktorej vznik odborná literatúra kladie do roku 1736²³ a manufaktúru na výrobu majoliky a kameniny v Ho-

20 V tejto funkcii zotrval až do roku 1812. SNA Bratislava, Panstvo Holíč, Osobné záležitosti úradníkov, pisárov a praktikantov 1784–1830, fond sa spracováva, Dienst – Standes – Tabelle. Gesamtter Beamten, Schreiber – und – Praktikanten 1807, bez signatúry.

21 Tamže.

22 Peter VÍTEK – Slavko CHURÝ – Andrej ŠUBA, *Z minulosti Liptovského hrádku*, Liptovský Mikuláš 2006, s. 141–160.

23 Je však otázne, či hneď v prvom roku, v ktorom sa rozbehol proces preberania panstva do rúk cisársko-kráľovskej rodiny, mohlo prísť aj k založeniu takeého významného podniku? V dokumente

líči, ktorej počiatky siahajú do 40. rokov 18. storočia.²⁴ Aký podiel mali úradníci zamestnaní v týchto podnikoch na samotnej správe panstva a či vôbec boli do nej nejakým spôsobom integrovaní, nám zatiaľ nie je známe. Z doterajších poznatkov sa nedajú v súčasnosti vyvodiť definitívne závery. Táto problematika si vyžaduje podrobný archívny výskum. Prikláňame sa však k názoru, že akékoľvek angažovanie sa fabrických úradníkov, čo sa týka kartúinky v Šaštíne, v správe Šaštínskeho panstva je nepravdepodobné, tento priemyselný podnik bol totiž už v roku 1754 predaný spoločnosti rakúskych obchodníkov.²⁵ Panstvo Šaštín ostalo v mnohých ohľadoch materiálou základňou manufaktúry a zdrojom pracovných síl, avšak do vývoja jej správy už nemohlo nijakým spôsobom zasahovať, čo platilo samozrejme aj v opačnom smere. Čo sa týka holičskej majolíkovej fabriky, tá až do svojho zániku ostala vo vlastníctve cisárskej rodiny. Nepodliehala však panstvu, mala svoje vlastné vedenie, ktorého nadriadeným orgánom bolo tiež riaditeľstvo cisárskych majetkov vo Viedni. Predstaviteľom správy manufaktúry bol správca, ktorý stál na jej čele, jeho podriadeným úradníkom bol inšpektor (kontrolór), ďalšími vedúcimi boli vedúci výroby, okrem nich to bol modelársky majster a vo fabrike pracoval aj osobitný pisár.²⁶ Akým spôsobom spolupracovala správa panstva so správou manufaktúry, ako sa navzájom ovplyvňovali a či vôbec, odhalí ďalší výskum. Nateraz vieme len povedať, že neskorší pokladník Holičského panstva, Florián Peschke, pôsobil vo viacerých funkciách správy holičskej manufaktúry.²⁷

z 24. 1. 1800 sa nachádza údaj o tom, že cisár ju nechal vybudovať v rokoch 1737–1740. SNA Bratislava, Panstvo Šaštín, inv. č. 394, šk. 111.

24 Bližšie pozri: Radoslav RAGAČ a kol., *Zlatý vek cisárskej rezidencie v Holiči v období Františka Štefana I. Lotrinského*, Skalica 2010, s. 68–69.

25 V roku 1754 predal splnomocnenec barón F. J. Toussaint šaštínsku kartúinku spoločnosti rakúskych obchodníkov za 280 000 zl a 1000 dukátov spolu so všetkými privilégiami a slobodami. Kupci sa museli zaviazat, že budú naďalej používať titul Cisársko-kráľovská kartúinka v Šaštíne, že nepríde k spojeniu tohto podniku so schwechatskou kartúinkou, ani k jeho zrušeniu. Kúpnu sumu spolu s 5 % úrokmi boli povinní zaplatiť v šiestich ročných splátkach, 1000 dukátov hneď po prevzatí podniku. Za nájom budovy, dielni, lúk na bielenie tkanín a rybníkov boli povinní platiť panstvu ročný nájom 1000 zl. Anton ŠPIESZ, *Manufaktúrne obdobie na Slovensku 1725–1825*, Bratislava 1961, s. 33–34.

26 Ivan MRVA, *Riaditeľstvo cisárskych majetkov Viedeň – učtáreň*, Inventár, Bratislava 1982, s. 8–9.

27 Florián Peschke bol dlhoročným pokladníkom na panstve Holič. Narodil sa asi v roku 1764 v Raufene v Hornom Sliezsku. Mal humanitné vzdelanie, ovládal nemecký, latinský a slovenský jazyk. Od novembra 1785 do apríla 1787 pracoval ako praktikant v úrade obilníka a polkorába na panstve Pavlovic, od novembra 1787 do apríla 1790 ako pisár v úrade pokladníka v Holiči, od mája 1790 do februára 1793 ako pisár v úrade správcu v Holiči, od marca 1793 do júna 1794 ako kontrolór v manufaktúre na výrobu majoliky a kameniny v Holiči, od júla 1794 do apríla 1796 pracoval na nižších pozíciách v sklade, ktorý mala táto manufaktúra zriadený vo Viedni, od mája 1796 do júna 1805 bol správcom tejto manufaktúry a následne od júla 1805 do júla 1808 správcom jej viedenského skladu a od augusta 1808 sa opäť stal správcom holičskej manufaktúry a v júni 1813 pokladníkom v Holiči. V tejto funkcii zotrval až do roku 1835. Florián Peschke zomrel 20. 10. 1835. SNA Bratislava, Panstvo Holič, fond sa spracováva, Všeobecné záležitosti – Zamestnanci panstva 1752–1830, Dienst Tabelle des auf der k. k. familie herrschaft Holitsch angestellten Amts und Jagerey Personals 1. 1. 1827.

Pracovná náplň úradníkov na panstvách Holíč a Šaštín v druhej polovici 18. storočia

Postavenie úradníkov na panstvách Holíč a Šaštín bolo ovplyvňované a podrobne upravené inštrukciami a nariadeniami zo strany centrálnej správy – viedenského riaditeľstva. Na ich základe si dokážeme urobiť predstavu o náplni ich práce a čiastočne aj o tom, akými pravidlami sa musel riadiť ich osobný život, nariadenia centrálnej správy totiž vytyčovali zvyčajne určité mantinely, v ktorých sa úradníci museli pohybovať.

Kompetencie jednotlivých úradníkov obvykle vymedzovali majitelia panstiev prostredníctvom inštrukcií, čo bol jav charakteristický nielen pre územie Slovenska, ale aj pre okolité krajiny. Z druhej polovice 18. storočia poznáme pre panstvá Holíč a Šaštín dve inštrukcie. Jedna je adresovaná holičskému správcovi J. F. Prokešovi a pochádza z 1. novembra 1755, jej vydavateľom bol už niekoľkokrát spomínaný F. J. Toussaint. Obsahuje 99 bodov upravujúcich vedenie rôznych odvetví hospodárstva na panstve a špecifikuje povinnosti jednotlivých úradníkov.²⁸ V prípade inštrukcie pre správcu panstiev Holíč a Šaštín F. Pacovského ide skôr o koncept inštrukcie, resp. nezachovalo sa nám jej plné znenie (iba 37 bodov), nie je v nej uvedené meno vydavateľa, ani miesto a čas vyhotovenia, iba na dolnom okraji prvej strany je poznámka, že ide o inštrukciu z roku 1753.²⁹ Za vydavateľa tejto inštrukcie pokladáme rovnako F. J. Toussainta, a to z dôvodu, že jej znenie sa až na malé odchýlky zhoduje so znením príslušných bodov inštrukcie z roku 1755.

Inštrukcia vymedzovala právomoci správcu v oblasti súdnictva a predovšetkým sa sústreďovala na úpravu vedenia účtov a iných administratívnych písomností, ako aj na kontrolu vyúčtovaní obecnej samosprávy a vzťahu úradníkov ku kňazom a k cirkevným záležitostiam. Okrem toho upravovala vedenie jednotlivých úsekov hospodárstva na panstve (pestovanie obilnín, chov dobytka, lesné hospodárstvo, rybníkárstvo). Podľa inštrukcie mal viesť správca spolu so všetkými jemu podriadenými úradníkmi znamenitý spôsob života, a tak dávať dobrý príklad poddaným. Správca sa spolu s úradníkmi a v súlade s duchovnými, zákonmi krajiny a starými zvykmi musel podieľať na vedení cirkevných účtov, každoročne si vypočítať vyúčtovania, prešetriť kostolné príjmy a výdavky. Na uschovanie kostolných účtov a finančnej hotovosti bolo nariadené vyhotoviť železnú truhlicu s tromi kľúčmi, z ktorých jeden opatroval správca, druhý farár a tretí jeden zo starších kostolníkov a žiadny z nich ju nesmel otvoriť bez prítomnosti ostatných dvoch. Kostolné

28 SNA Bratislava, Panstvo Holíč, fond sa spracováva, Instruktion für den h. Georg. Frantz Prokeß Verwalter der Kays. Hungarischen herrschaft Holics, bez signatúry.

29 Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien, Posch-Akten, Jüngere Serie, kart. 18, Instruktion für Herr Franz Paczowsky Verwalter deren kays. Herrschaften Hollics, Sassin und Czoborische Antheil.

peniaze sa síce nemali nechať „mŕtvo“ ležať, ale tiež sa nesmeli požičať poddaným alebo cudzím osobám bez súhlasu vydavateľa inštrukcie, bolo potrebné dávať veľký pozor na to, aby u poddaných nenarastali dlhy, čo by u nich viedlo k zlému hospodáreniu a zároveň k veľkej škode panstva. Úlohou polkorába a dvorského bolo každý rok prezrieť poddaným prenajaté panské pozemky a posúdiť, ako sú obhospodarované, podľa zisteného stavu sa zaoberať nápravou situácie tak, aby nebolo poškodzované ani panstvo, ani poddaní. Pri nivkách (týmto termínom sa na panstvách Holíč a Šaštín označovali kopanice) malo byť majiteľom vydané vysvedčenie, akým spôsobom, v akej hodnote alebo na základe akých podmienok prešli od panstva na poddaných. Bolo potrebné starostlivo dbať o to, aby sa pozemky podľa ľubovôle ich užívateľa nemenili, nezmenšovali, nepredávali, bez úradného vedomia a súhlasu sa nemohlo uskutočniť žiadne scudzenie pozemkov. Avšak v nevyhnutnom prípade pri zmene pozemkov mal správca dohliadať na to, aby nikto nebol ani v najmenšom ukrátený, výsledné dojednania mali byť pri nedostatku pozemkových kníh zaznamenané aspoň do úradných protokolov. Každý rok mal byť spísaný tzv. Mannschaftbuch, ktorý by obsahoval údaje o obyvateľoch mestečiek a dedín (tieto súpisy obyvateľstva sa zrejme vyhotovovali v západnej časti monarchie, v Uhorsku boli ich ekvivalentom urbáre, na rozdiel od urbárov však tieto súpisy obsahujú cenné údaje k demografii obyvateľstva).³⁰ Úradníci sa mali pravidelne stretávať na hospodárskych poradách, počas ktorých sa prerokúvali aktuálne problémy pri vedení jednotlivých úsekov hospodárstva. Podľa inštrukcie sa mali konať striedavo raz v Holíči a raz v Šaštíne za prítomnosti richtárov, fojtov a iných ľudí ráno o ôsmej (nie je uvedený deň, obvykle to bolo v sobotu alebo v nedeľu), ak sa však nedostavili z nepodstatnej príčiny, hrozila im pokuta 30 d. Na porade zodpovední úradníci oznámili, čo sa za uplynulý týždeň vykonalo alebo nevykonalo v im podliehajúcim hospodárskom odvetví, urobil sa plán na nasledujúci týždeň, ktorý potom krátko a zrozumiteľne zaprotokolovali.³¹ Čo sa týka vedenia účtov, pokladník bol povinný vyhotovovať mesačné výkazy po uplynutí každého mesiaca najneskôr do 8 dní, inak mu hrozila pokuta 2 zl a celoročné vyúčtovanie do 6 týždňov po uplynutí roka. Svoje mesačné vyúčtovania predkladal správcovi, ktorý ich musel starostlivo revidovať a ak mal nejaké poznámky ako vylepšiť účtovanie, mal s nimi oboznámiť pokladníka. Aby úradníci načas odovzdávali svoje mesačné vyúčtovania a navzájom sa

30 Doposiaľ poznáme len jeden Mannschaftbuch z roku 1760 vyhotovený pre panstvo Šaštín. SNA Bratislava, Panstvo Šaštín, inv. č. 788, šk. 432.

31 Konanie hospodárskych porad bolo bežné aj na iných panstvách na Slovensku. Pozri: J. FOJTÍK, *Vývoj hospodárskej správy*, s. 211; M. KOTIANOVÁ, *Inštrukcia pre provizora*, s. 294. Hospodárske porady s rovnakou obsahovou náplňou sa tiež uskutočňovali aj na feudálnych domíniách v Čechách a na Morave. Pozri: Václav ČERNÝ, *Hospodárske inštrukcie. Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v XV. – XIX. století*, Praha 1930, s. 58–59.

na seba neodvolávali, mali rovnako polkoráb i obilník doručiť do 4 dní po uplynutí každého mesiaca pokladníkovi svoju správu o tom, čo sa v oblasti ich pôsobnosti predalo alebo kúpilo, aby aj on mohol načas vyhotoviť celkové mesačné zúčtovanie. Inak hrozila nedbanlivým úradníkom taktiež pokuta 2 zl.³² Nariaďovalo sa, aby všetci hlavní predstavitelia jednotlivých hospodárskych odvetví tak, ako to bolo zvykom na iných panstvách, pravidelne uskutočňovali tzv. konferenciu v prítomnosti správcu, kde sa prejednávali všetky príjmy a výdavky, predkladali sa k tomu patričné potvrdenia a správca opäť kontroloval, či úradníci správne uviedli všetky položky. Jeden exemplár vyúčtovania sa mal zaslať do viedenskej učtárne, druhý ostával v kancelárii správcu. Inštrukcia obsahuje aj ustanovenia o rozvrhnutí kontribúcie na poddanské obyvateľstvo.

Úlohou správcu bolo dbať o to, aby pri tomto rozdeľovaní neboli poškodzovaní tí najchudobnejší poddaní. Rovnako richtári v každej dedine mali dohliadať na to, aby kontribúcia bola rozdelená rovnomerne medzi jednotlivých obyvateľov. Na panstvách mali každoročne kontrolovať obecné účty, posúdiť, či boli uhradené len nevyhnutné pohľadávky, v opačnom prípade mal byť zodpovedný predstavený obce potrestaný pokutou. Toto obecné vyúčtovanie mali každoročne verejne vyhlásiť v kancelárii správcu každého panstva za prítomnosti celej obce, aby ľudia vedeli, ako sa hospodárilo s ich peniazmi. Vedenie hospodárskych inventárov mal podľa inštrukcie v kompetencii polkoráb, ktorý bol do nich povinný zaznamenať všetky stavby a ich zariadenie, nachádzajúce sa na panských pozemkoch.

Ďalšie práva a povinnosti, ktoré prináležali jednotlivým úradníkom na panstvách Holíč a Šaštín upravovali nariadenia riaditeľstva cisárskych majetkov vo Viedni, ktoré reagovali na konkrétnu situáciu na panstvách. Adresované boli správcovi konkrétneho panstva. Korešpondencia medzi Viedňou a panstvami bola veľmi čulá, centrálna správa obvykle odpovedala na ich hlásenia v priebehu niekoľkých dní, čo umožňovalo efektívne riešiť vzniknuté problémy.

Úradníkom i nižším služobníkmi na oboch panstvách bolo napr. podľa nariadenia z roku 1796 prísne zakázané obchodovať s vínom, obilím alebo inými komoditami, a to im samým, ako aj v spolku s druhými osobami alebo pod menom manželky. Zároveň im bolo zakázané vlastniť alebo užívať bez výslovného dovolenia viedenského riaditeľstva nejakú pôdu, lúky a vinice na panstve, v prípade porušenia tohto zákazu im hrozilo pre-

32 Na dodržiavanie termínov pri odovzdávaní vyúčtovaní sa kládol veľký dôraz aj v nasledujúcom období a zvyšovali sa sankcie za neplnenie si tejto povinnosti. Už v roku 1757 upozorňoval barón Tausaint úradníkov na panstve Šaštín, že ak nebudú podľa nariadenia zasielať do viedenskej učtárne svoje mesačné výkazy, hrozí im suspendovanie a prepustenie zo služby. SNA Bratislava, Panstvo Šaštín, inv. č. 273, šk. 2. Meškание pri odovzdávaní mesačných výkazov bolo bežné ešte na začiatku 19. storočia, kedy opäť riaditeľstvo vo Viedni upozorňovalo úradníkov na Šaštínskom panstve, aby dodržiavali stanovenú dobu zasielania účtovných dokladov. Tamže, inv. č. 276, šk. 4.

pustenie zo služby.³³ Úradníci na panstve sa často nesprávali podľa predstáv vienského riaditeľstva a snažili sa aspoň nejakým spôsobom využiť svoje postavenie. Preto v januári 1798 bolo vydané nariadenie pre panstvá Holíč, Šaštín, Hodonín a Pavlovice, ktoré zakazovalo posielat' súkromné listy v úradných poštových zásielkach spolu s úradnými záležitosťami. Ak by bol takýto list v budúcnosti nájdený na cisársko-kráľovskom poštovom úrade, spoluzodpovednosť za to mal niesť správca príslušného panstva a odosielateľ mal byť pokutovaný zo strany poštového úradu, pričom mal očakávať ešte prísnejšie potrestanie zo strany riaditeľstva.³⁴ Ako oveľa vážnejšie sa zdajú byť previnenia úradníkov, čo sa týka pracovnej disciplíny a svojvoľného prijímania praktikantov a pisárov do jednotlivých úradov na panstvách. Podľa nariadenia vienského riaditeľstva z augusta 1798 úradníci opúšťali svoje miesta bez dovolenia, neplnili si svoje povinnosti a bez najmenšieho požiadania sa vzdávali z určených miest nielen cez deň, ale aj v noci. Tieto neprístojnosti boli prísne zakázané a každý prípad vzdialenia sa z pracovnej pozície bez povolenia mal byť potrestaný: za každý takýto deň mala byť dotyčnému zaúčtovaná strata bežného príjmu. Toto nariadenie platilo rovnako pre obe panstvá.³⁵ O rok neskôr, v novembri 1799, konštatovali vo Viedni, že na mnohých cisárskych panstvách sa nachádzajú úradnícki pisári a praktikanti, o ktorých riaditeľstvo nemá žiadne informácie a nemôže uveriť, že úradníci prijímajú týchto ľudí podľa svojej ľubovôle, bez vyššieho dovolenia. Ďalej sa v správe píše, že riaditeľstvu nemôže byť ľahostajná skutočnosť, že hocikomu je prenechávaný dozor nad úradovaním. Z tohto dôvodu mali byť všetci pisári a praktikanti prijatí bez dovolenia prepustení a úradníci obzvlášť prísne vzatí na zodpovednosť. V budúcnosti mali pri výbere postupovať s obozretnosťou a ustanovovať praktikantov a pisárov s povolením od riaditeľstva, udať pri nich ich krstné meno a priezvisko, vek a vierovyznanie, štúdium a jazykové znalosti, miesto ich predchádzajúceho pobytu.³⁶

Platové podmienky úradníkov na panstvách Holíč a Šaštín v druhej polovici 18. storočia

Úradníci a iní zamestnanci panstva dostávali za vykonanú prácu náležitú odmenu. Jej výška súvisela s náročnosťou ich povolania a tiež s mierou zodpovednosti za správne ve-

33 Tamže, inv. č. 274, šk. 3.

34 SNA Bratislava, Panstvo Holíč, Všeobecné administratívne záležitosti – Nariadenia riaditeľstva 1748–1830, fond sa spracováva, bez signatúry.

35 SNA Bratislava, Panstvo Šaštín, inv. č. 284, šk. 13.

36 SNA Bratislava, fond Panstvo Holíč, Osobné záležitosti úradníkov, pisárov a praktikantov 1784–1830, fond sa spracováva, bez signatúry.

denie panstva. Okrem stáleho ročného platu, ktorý sa skladal z peňažnej hotovosti a naturálií (pozri vybraný príklad v tabuľke č. 2), dostávali akcidencie za vyhotovenie zmlúv a predaj rôznych druhov komodít. Ich výmeru poznáme z roku 1793 pre úradníkov na Holíčskom panstve, ale predpokladáme, že rovnako platila aj pre úradníkov na susednom panstve Šaštín.³⁷ Akcidencie boli bežnou súčasťou odmien aj na iných feudálnych veľkostatkoch, napr. v Čechách ich vyplácali zamestnancom všetkých komorských panstiev, čo dokladá súpis komorských zamestnancov a ich plátov z roku 1741.³⁸

Tabuľka č. 2: Ročný plat úradníkov panstva Holíč podľa platovej tabuľky z roku 1787
s uvedením povoleného počtu chovaných zvierat³⁹

	Správca	Pokladník	Polkoráb	Obilník	Hlavný lesník
Peňažná hotovosť¹ (zl/gr)	552	560	442	312	334zl. 30gr.
Pšenica (merica)	10	8	6	10	15
Raž (merica)	36	30	24	30	30
Ovos (merica)	-	-	-	90	120
Seno (siaha)	-	-	-	2,5	3
Slama (kopa)	-	-	-	2	4
Drevo (siaha)	24	24	24	15	10
Povolený počet chovaných zvierat					
Kone	-	-	-	2	3
Kravy	-	-	-	2	2
Chovné ošípané	1	- ²	1	1	1
Kanččky	4	-	4	3	4

Poznámky k tabuľke:

¹ Do peňažnej hotovosti bol okrem ročného platu zarátaný aj istý obnos na opravu kočov, na pokrytie kancelárskych potrieb, na vydržiavanie pisára, pohostenie cudzích návšteví a tiež náhrada za možnosť chovania kravy. Napr. správca podľa platovej tabuľky z roku 1787 dostával ročný plat 350 zl, okrem toho 12 zl na opravu koča, 140 zl ako náhradu za chov kravy a 50 zl na pohostenie cudzích návšteví.

² Pokladník namiesto chovania ošípaných dostával finančnú náhradu vo výške 20 zl.

37 Za uzavretie zmluvy v hodnote do 100 zl patrilo správcovi 20 gr a pisárovi 10 gr, v hodnote od 100 do 300 zl správcovi 40 gr, pisárovi 20 gr, v hodnote 300 – 1000 zl správcovi 1 zl 20 gr, pisárovi 40 gr a v hodnote 1000 – 3000 zl správcovi 3 zl a pisárovi 1 zl. Za vyhotovenie pasu dostával správca aj pisár 5 gr. Polkorábovi náležal z každého 1 zl za predané naturálie 1 gr, od 1000 predaných tehál 10 gr a od 1 siahy predaného stavebného kameňa 1,5 gr. Od jednej každej predanej merice obilia pripadol 1 gr obilníkovi a kontrolórovi, ktorí sa o neho delili. 3,75 gr od 1 voza urbárskeho dreva a raždia si delili hlavný lesník s lesníkom z príslušného revíru v pomere 2,25 : 1,5. Od predaného kmeňového dreva z 1 zl pripadlo 7 gr hlavnému lesníkovi a lesníkovi z príslušného revíru, ktorí si ich delili na polovicu. SNA Bratislava, Panstvo Šaštín, inv. č. 287, šk. 17.

38 Tereza SIGLOVÁ, *Struktúra a platy zamestnanců komorního panství Pardubice v roce 1741*, Východočeský sborník historický 8, 1999, s. 100.

39 SNA, Bratislava, Panstvo Holíč, Všeobecné záležitosti – zamestnanci panstva 1752–1830, fond sa spracováva, bez signatúry.

Pre porovnanie platových podmienok úradníkov na cisárskom panstve Holíč so situáciou na iných feudálnych domíniách môžeme uviesť, že napr. provizor (správca) Bojnického panstva dostal v roku 1752 za 8 mesiacov služby 274 zl 99 d.⁴⁰ Nepochybne vyššie boli platy zamestnancov komorského panstva Pardubice v Čechách. V roku 1741 vyplatili hlavnému úradníkovi tohto panstva Jánovi Františkovi Brandlsteinovi fixný plat 801 zl 30 gr, okrem toho dostal deputát v peňažnej hodnote 907 zl a vo forme akcidiencií a iných vedľajších príjmov ďalších 990 zl (celková suma 2698 zl 30 gr). Z tohto platu musel platiť pisára, vydržiavať služobného koňa a paholka. Pardubickému polkorábovi Jánovi Karolovi Holffeldovi prináležal fixný plat 472 zl, deputát v hodnote 437 zl 10 gr a akcidencie spolu s vedľajšími príjmami vo výške 79 zl 35 gr (celková suma 988 zl 45 gr). Na záver ešte môžeme porovnať plat hlavného lesníka panstiev Holíč a Šaštín s platom hlavného predstaviteľa lesníckeho oddelenia panstva Pardubice, forstmajstra Antona von Ottenfelda. V roku 1741 mu bol vyplatený fixný plat 435 zl 39 gr, deputát v hodnote 311 zl 48 gr a akcidencie s vedľajšími príjmami 125 zl 20 gr (celková suma 872 zl 47 gr). Táto výška odmien sa zrejme odvíjala od faktu, že Pardubické panstvo bolo v rámci komorských statkov svojou rozlohou najväčšie a najvýnosnejšie.⁴¹ Aby sme však mohli jednoznačne určiť, či platy úradníkov cisárskych panstiev boli nízke, priemerné, štandardné, či nebudaj vysoké, je potrebné získať ešte mnoho údajov na komparáciu aj z ďalších slovenských (resp. uhorských) a českých (príp. moravských) panstiev.

Úradníkom a zamestnancom panstiev Holíč a Šaštín prináležali aj diéty, z ktorých hradili výdavky spojené s cestou mimo obvod panstva v služobných záležitostiach. Ich výmeru poznáme z roku 1808, podľa ktorej sa vyplácali vo forme diét správcovi a pokladníkovi 3 zl, pisárovi 1 zl 30 gr, kontrolórovi 2 zl 30 gr, fiškálovi spolu s pisárom 5 zl, hlavnému lesníkovi 3 zl, lesníkovi a adjunktovi 1 zl 30 gr a lesníckemu mláďencovi 1 zl.⁴² Zamestnanci panstiev každoročne za svedomito odvedenú prácu a za vynaložené úsilie na zabezpečenie riadneho fungovania panstva dostávali mimoriadne príplatky, napr. pre zamestnancov Holíčskeho panstva predstavovali za rok 1801 sumu vo výške 1542 zl; v roku 1802 vyplatili zamestnancom panstva Šaštín vo forme príplatkov sumu 550 zl (z toho správcovi 100 zl, pokladníkovi 50 zl, kontrolórovi 80 zl, hlavnému lesníkovi 100 zl, pisárovi 20 zl).⁴³ Viedenské riaditeľstvo tiež podporovalo vzdelávanie detí úradníkov na panstvách, čo dosvedčujú mnohé prípady pririeknutia finančných príspevkov na výchovu týchto detí, správy o tom sa nám však zachovali vo väčšej miere až z 19. storočia.

40 M. KOTIANOVÁ, *Inštrukcia pre provizora*, s. 291.

41 T. SIGLOVÁ, *Struktúra a platy zamestnanců*, s. 106, 110.

42 SNA Bratislava, fond Panstvo Šaštín, inv. č. 284, šk. 14.

43 Tamže, inv. č. 283, šk. 12.

Dôležitým krokom pre zabezpečenie istej životnej úrovne úradníkov na dôchodku, ich vdov a detí bolo zriadenie penzijného fondu pre cisárske panstvá v roku 1792.⁴⁴ Autorom návrhu na zriadenie tohto fondu bol Albert Edlen von Mayer, riaditeľ cisárskych majetkov. Zásady, na základe ktorých mal fond fungovať, sa v nasledujúcich rokoch uviedli do praxe. Možno konštatovať, že išlo o moderný systém sociálneho zabezpečenia. V zachovaných archívnych materiáloch sa nachádzajú viaceré záznamy o príspevkoch na výchovu pre nedospelé deti panských úradníkov. Napr. v roku 1799 zomrela vdova po správcovi z Pavloviec, ktorá žila spolu s dvoma synmi Františkom a Rudolfom v Strážach na Šaštínskom panstve. Na základe rozhodnutia riaditeľstva vo Viedni im udelili výchovný príspevok 200 zl ročne, vyplácaný do dosiahnutia dospelosti, pomocou ktorého im mala byť zabezpečená dobrá kresťanská výchova a patričná starostlivosť.⁴⁵

Úlohou úradníkov na cisárskych panstvách Holíč a Šaštín bolo predovšetkým zabezpečiť plynulý chod hospodárstva. Ich práva a povinnosti boli jasne definované zo strany viedenského riaditeľstva ako nadriadeného orgánu centrálnej správy. Pokiaľ úradníci rešpektovali vrchnostenské nariadenia bola im zabezpečená životná úroveň, zodpovedajúca ich postaveniu v spoločnosti.

44 Tamže, inv. č. 286, šk. 16.

45 Tamže, inv. č. 285, šk. 15.

Zusammenfassung

Der Beamtenapparat auf den kaiserlichen Herrschaften Holič und Šaštín in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts

Nachdem die Herrschaftsgüter Holič und Šaštín im Laufe der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts in das Eigentum der Habsburger übergegangen waren, wurden sie der Zentralverwaltung der kaiserlichen Besitztümer unterstellt, dessen Hauptorgan die Direktion der Familienherrschaften in Wien war. Die Entwicklung der Verwaltung beider Güter war während der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts eng verknüpft, 1764 wurde die Verwaltung sogar in einer Administrationseinheit vereinigt und dem Hauptwirtschaftsamt unterstellt. 1787 kam es zu einer Reorganisation der Verwaltung – für jedes Herrschaftsgut wurde ein selbstständiges Verwaltungamt errichtet. Die Verwaltung der Herrschaftsgüter war im Verlaufe des 18. Jahrhunderts verhältnismäßig differenziert, die Beamten wurden während ihrer Dienstzeit mit den verschiedensten Funktionen betraut, und dies nicht nur im Rahmen eines einzigen Herrschaftsgutes. Es war üblich, in den Beamtenapparat der Herrschaft Šaštín auch Beamte der Herrschaft Holič einzusetzen und umgekehrt. Auch eine enge Verknüpfung mit der Verwaltung der benachbarten mährischen Herrschaftsgüter Hodonín und Pavlovice wurde bestätigt.

Die Stellung der Beamten auf den Herrschaftsgütern wurde von Instruktionen und Anordnungen seitens der Wiener Direktion beeinflusst und de-

tailliert geregelt. Darin wurden für die Beamten der Inhalt ihrer Arbeit und auch Regeln für ihr Privatleben festgelegt. Diese Anordnungen steckten also bestimmte Grenzen ab, innerhalb derer sich Beamte zu bewegen hatten. Für ihre Arbeit wurden Beamte entsprechend entlohnt. Die Höhe der Entlohnung stand mit den beruflichen Anforderungen und dem Maß an Verantwortung für die ordnungsgemäße Führung der Herrschaft im Zusammenhang. Neben einem festen Jahresgehalt (zusammengesetzt aus Bargeld und Naturalien) wurden an sie Gebühren für die Ausfertigung von Verträgen und den Verkauf der verschiedensten Handelsartikel ausgezahlt. Ebenso standen ihnen Diäten für Ausgaben zu, die bei Dienstreisen außerhalb der Herrschaftsgüter notwendig wurden. Alljährlich wurden Sonderzuschläge für gewissenhafte Arbeit ausgezahlt. Die Wiener Direktion unterstützte die Ausbildung von Beamtenkindern auf dem Herrschaftsgut. Davon zeugen zahlreiche Belege, vor allem aus dem 19. Jahrhundert stammend, über die Zuerkennung finanzieller Zuschüsse für die Erziehung jener Kinder. Ein wichtiger Schritt für die Absicherung eines entsprechenden Lebensniveaus der Beamten in Ruhestand, deren Witwen und Kinder war die Errichtung eines Pensionsfonds für kaiserliche Herrschaftsgüter im Jahre 1792.